

26067

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Jämtland
Aspis' m

3/1 66

Sandberg, Märta . 1965.
ULMAs frizel. 19 Rödbrod .

6 bl. 4°

26067

X

Nödbröd

Jämtland
Aspås socken

Berättare Paulina Nilsson f. 1880
Upptecknare Märta Sandberg Oviken 1965

Vad sade man om missväxtår?-- Hårdår ,men mest sade man "kleinår".

Sådana år som det blev bra skördar sade man "i år vårt dä goår".Blev det mycke hö sade man "höiår" "kornår" om det blev mycket korn. Det kunde bli bra med både korn och hö vissa år men det var inte sagt att det blev båda delarna samma år. Regna det bra på försommaren blev det i regel mycke hö. Kornet vill ha soligt och varmt på eftersommaren. ---- Många socknar hade sockenmagasin. Socknen köpte korn av bönderna och magasinerade det .Blev det ett dåligt år eller inget korn flera år i följd fick bönderna köpa igen korn av socknen.Sockenmagasinen kom väl till som en följd av att man inte hade något förråd när frosten tagit kornåkrarna .Nu finns det inga sockenmagasin. -- När man inte hade något korn så sade man "kornlöus". Man kallade all mat "gusslåne" .-De menade att man hade hade fått all mat av Gud. Bordsbön läste man innan man började äta och tackade Gud sedan man ätit .Och aldrig att man fick anmärka på maten.

Frågl. 19
Landsmålsarkivet Uppsala 26067
Märta Sandberg. 1965. ASPÅS
JTL.

NödbrodJämtland
Aspås snBerättare Paulina Nilsson f. 1880
Upptecknare Märta Sandberg Öviken 1965

Barkbrödet. Det finns ingen nu levande som ätit barkbröd . Men förr när kornet frös kanske flera år i följd var det ingen annan råd än att blanda barkmjöl tillsammans med kornmjölet och på så sätt dryga ut det. Det var en ängslan på höstarna för kornåkrarna, man var rädd att frosten skulle ta dem. Det hände många gånger att de eldade runt åkrarna för att röken skulle dra genom kornet och rädda det .Men det frös ändå, iblandte och så måste de ta till barkmjöl. De fällde granar och tog av barken och med ett skavjärn skilde de ytterbarken och inner - barken . Det var innerbarken de använde till mjöl. Den var som en hinna. Den torkades ibland ute men många gånger i basstugan .De lade den nog i vatten ett tag innan den torkades det gjorde de för att få bort det mesta av beskheten Barkbrödet var beskt i alla fall och mörkt blev det. Att de gjorde gryn av bark har jag aldrig hört. Det mjöl som blev sedan de malt barken måste blandas med kornmjöl annars höll det inte ihop när man skulle kavla kakan (~~kakakänggickstadi~~ sönder) De gamle som ätit barkbröd sade att det var inte gott. Gröt hörde jag inte att de kokade av barkmjöl men det hände nog . Det var väldigt svårt att att både kavla och grädda sånt här nödbrod det måste vara vana "bakstran "

Landsmålsarkivet Uppsala 26067
Märta Sandberg. 1965. ASPÅS
JTL.
Frågl. 19

NödbrödJämtland
Aspås socken

Berättare Paulina Nilsson f. 1880

Upptecknare Märta Sandberg Oviken 1965

Att de blandade agnar i brödet tror jag inte förekom . De år det var korn och de satt på logen och "kastade kornet för att sortera det" så föll agnarna närmast dem som kastade , det gav de korna , agnarna gjorde man sörpa av.

Men potatis hade de också i brödet och drygade ut mjölet. Kokt potatis som de mosade eller mosade i potatiskvarn . Men även råpotatis som de malde hade de i brödstöpan. Det har jag varit med och gjort . Tunnbröd och hembakat knäckebröd blir i alla fall bäst av enbart mjöl och mjölk. Förr bakade de ärtebröd av "hemärter " (ärter de sått hemma) det var gott. Brödet betydde att man hade mat och mjöl till gröt då var man inte matlös. Kornmjölsgröten har varit obligatorisk på kvällarna i Jämtland förr , men nu äter man inte så mycket kornmjölsgröt eller vattgröt som man också sade.

Vilka ord ha i målet använts för att beteckna brist på foder.?

På jämtska : Forlös. Blev det lite hö försökte man ta vara på allt som gick äta för djuren. Skogsslätter slog man alltid förr, men man slog också starr men den växte i myr och i bäckar och det gick inte slå förrän bäcken ~~o~~.

Berättare Paulina Nilsson f. 1880

Aspås sn

Upptecknare Märta Sandberg Oviken 1965

frusit då gav man sig ut på isen och slog starren med lie och rakade ihop den med räfsa. Korna var hågad på den. Lövkvistar ^{ur} asp och björk tog man in på sensommaren o, gjorde kärvarav, ~~den~~ lade man på "föusgällen" och gav korna o kalvarna, fåren och getterna var särskilt hågade på lövkarvarna.

Ljung, nässlor, tistel tog man nog inte till kreatursfoder. Men lövet som föll av träna på hösten brukade man använda, man räfsade ihop det och kastade i kobåsen. "Gammallövet" brukade man också räfsa ihop och bära in i ladugårdsten och ha att strö i gödselrännan det sög åt sig urin och när man sedan hade ut gödseln på "kasen" låg lövet och multnade det blev fin jord av det. Lagade till sörpa gjorde de i alla gårdar åt korna förr, man tog småhö och ~~hadz~~ hackade halm, tog det som fanns på ladgolven, frö som ramlat ur höt och skräp hö värmdde vatten i murpannan och öste det på sörpbyttorna strödde på litet salt och så gav man korna var sin bytta. Korna tyckte det var gott (lagad mat Men det var inte samma kraft i höt som de hade förr och kraftfoder som gröpe, melass fick aldrig djuren förr. De var undernärda och många kor bröt av sig

Berättare Paulina Nilsson f. 1880

Upptecknare Märta Sandberg Oviken 1965

---

ryggen när de kom ut en del bröt av sig något ben. .de hade dålig kondition och bestommen var skör. Knappast någon ko hade något hull många var som ett benrangel med hud på. På våren brukade man ta in björkkvist och ge dem , det var huvudsaken att kvisten börjat savas så den var mjuk man kunde ge dem innan det blivit löv på kvisten korna ville ha björkkvist och blev bättre av den, de mölkade mera också. Det var som medicin för dem. Många gånger fick man släppa ut djuren innan det blivit gräs på marken man släppte dem ut i skogen de åt kvist blåbärsris och dyligt. Kom de ut tog de ganska fort upp sig. Att ha korna i fäbodrar särskilt i fjällen var hälsosamt för dem. Då blev det tjock grädd på mjölken och bra med smör.

Varken folk eller djur fick vara kräsen förr i världen . När man bytte om sänghalm så tömde man bolsterna i kobåsen .Nu skulle korna inte äta halm. Jag har växt upp hos mormor och morfar var det någon enda gång jag sa att jag inte ville ha det eller det så sade morfar. "Ja låt a va utan da" Då ära int hongru" .Man krusade inte med barnen. Mormor brukade säga på våren ,(vi blev så trötta särskilt jag som var liten) " nu ä dä dags å kok " å så tog hon in en ört vänd

...
som växte där det var lite surt och kokade och så drack vi spadet. Jag minns
inte vad det var för växt men den var bra, den var blodbildande. .

Landsmålsarkivet Uppsala. 26067
Märta Sandberg 1965. ASPÅS
JTL.

Nödröd Landmålsarkivets frågelista 19

Berättare Paulina Nilsson f. 1880
 Upptecknare Märta Sandberg Oviken 1965

Jämtland
 Aspås sn

Mormor och morfar hade upplevt många missväxtår. Mormor brukade berätta. Det var många gånger de kokade vattvälling istället för gröt då gick det åt mindre mjöl ,de fick kokt potatis istället för bröd . Blev det dåligt med korn fick de inte mala mjöl och baka tunnbröd så mycket som när det var"goår de fick baka mindre "hushållera" och inte äta så mycket "stutan "(smörgåsar) Kornet måste räcka till frökorn och man ville ha ett litet lager om det var möjligt så man hade till att mala av i fall det blev "kleinår" i följd. Mormor berättade att i samma by de bodde var det en man som hade fått lunginflammation ,~~dat~~ var en svår sjukdom förr. I samma by bodde också en smed och hans familj ,hustrun var duktig att sköta sjuka .Hon var till den som hade lunginflammation ,och hskätte honom som fick hon mjöl så de kunde baka lite tunnbröd och koka gröt .Det var det bästa jag kunnat få sade hon.

Landsmålsarkivet Uppsala 26067
 Märta Sandberg. 1965. ASPAS
 JTL.
 Ergl. 19